

A szerep fogalma

- a helyzet/státusz által megkövetelt , kulturálisan előírt viselkedés
- a szereppel kapcsolatos viselkedések általában automatikusan kiváltódnak
 - pl. az orvos, ha beteget konzultál
 - a tanár, ha az osztállyal dolgozik, kirándul
- egy személy minden szerepében megőrizheti egyedi, emberi mivoltát
- szerepkonfliktusok, feszültséget okozó szituációk (pl. egy személy különböző szerepei között)

Gondolatok a tanárságról

...ha a tanár tökéletesen elégedett magával – biztos lehet benne, hogy valamit rosszul csinál. Ha ellenben folyton érzi, hogy a dolog az osztályban mindig éppen keletkezőben, mozgásban van és így természetesen nem lezárt, nem tökéletes – de viszont élő – akkor feltehetőleg jól fog tanítani. Izgalmak, csalódások nem elkerülhetők ezen a pályán. Egy bizonyos nemes szkepszis és belső szerénység kellene, hogy felvértezzék minket.

Rudolf Steiner, 1920

A jó tanár lehet **szigorú**, de csak ha magához is az, és lehet **engedékeny**, ha az a diák fejlődését szolgálja. Lehet **tekintélye**, de az ne a hatalmából, hanem szakértelméből, példaadó önfegyelméből fakadjon.

Legyen **következetes**, másként büntetései és jutalmazásai hatástalanok, célt téveszthetnek, de emberi mivoltából fakadóan lehet időnként következtelen, hiszen **jogában áll elfáradni, hibázni, nem tökéletesnek lenni**. A jó tanár lehet **komoly**, ha ez nem szerep és nem álarc, ha a komolyság belső összeszedettséget takar, és lehet **jó kedve**, hiszen vidámságra, optimizmusra is kell nevelnie. Legyen **távolságtartó**, hogy megőrizze identitását és egyéniségét, de **ne távolodjon el a diáktól annyira, hogy a diák ne láthassa a példát**.

Fodor Gábor: Tanár – szerep – konfliktusok

Mert nem csak azzal hatunk, amit tanítunk, hanem azzal is, **akik vagyunk** – akivé lettünk magunkon végzett munkánk során éppen eddig a pillanatig –, és azzal, **ahogyan vagyunk**, létezőnk, benne élünk a világban, környezetünkben, ahogy a folyosón megyünk (a tempónk, a tartásunk) figyelő vagy messze (magunkba) tekintő szemmel, ahogy köszönünk, vagy éppenséggel ahogy elhallgatunk az órán, elgondolkozva. **Csupa olyan dolog a legfontosabb, amit nem lehet megtanulni és betanulni, ami ott helyben, a pillanatban születik meg.** Valódi együttérzés, humor – válasz ki nem mondott gondolatokra; csupa improvizáció, ami ihlet, intuíció nélkül elképzelhetetlen.

VEKERDY TAMÁS

A tanítás tanulása? Szubjektív széljegyzetek

“A középszerű tanár magyaráz. A jó tanár indokol. A kiváló tanár demonstrál. A nagyszerű tanár inspirál.”

William Arthur Ward

„... a tanároknak az új nevelési igények mellett, és személyiségük igénybevételével, egyszerre kellene terapeutának, egészségnevelőnek, kommunikátornak, csoportdinamikai szakértőnek, mediátornak lenniük.”

Ludányi Ágnes

A tanárszerep

Az iskola hagyományosan a kulturális és tudás javak elosztásának, közvetítésének az intézményes eszköze (Kozma, 2001).

Ebben az intézményben a pedagógus hagyományosan úgy jelenik meg, mint a tudás, társadalmi értékek és normák, társadalmilag elfogadott viselkedési formák új generációkra történő átörökítője.

Az iskola és a pedagógus a szocializációs funkcióival, rejtetten vagy nyíltan annak a törekvésnek is eszköze, hogy érvényesítse, és kontroll alatt tartsa az új generációk társadalmi elvárásoknak való megfelelését (Kozma, 2001; Trencsényi, 1988; Somlai, 1997).

Tradicionális tanárszerepek I.

- ◎ **A tudós**
 - a pedagógus egy tudományág specialistája, erre képezték
- ◎ **A hivatalnok**
 - az elvárt adminisztrációs tevékenységet takarja (tudásszint elbírálása, statisztikák készítése, a tanulók szociális helyzetének felmérése, stb.)
- ◎ **A nevelő**
 - a nevelőszereppel azonosuló pedagógusok a kommunikáció eszközrendszerével különböző helyzetekben céltudatosan fejlesztik a gyerekeket, megalapozzák képességeiket, s ezzel szocializálják őket felnőttkori szerepekre (Gergely, 2002)
 - a pedagógus bölcsőbb, aki konfliktushelyzetben tanácsot tud adni (Zrinszky, 1994)
 - a nevelőszerepet vállaló pedagógus művészi érzékenységgel minden pedagógiai helyzetben megtalálja a pillanatot kívánata legalkalmasabb utat (Hoffmann, 2002)

Tradicionális tanárszerepek II.

- ◎ **A pedagógiai szerep**
 - amelyben a tanár - tanuló viszony kerül középpontba
- ◎ **A kolléga szerep**
 - a hasonló státust birtoklók viszonyára terjed ki
- ◎ **A hivatalnok szerep**
 - a struktúrában adminisztrátori szerepet ellátó pedagógust jelöli
- ◎ **A szülők nevelőpartnerének szerepe**
 - általában konfliktusos, valamelyik fél számára aszimmetrikus
- ◎ **A nyilvános szerep**
 - a demokratikus társadalomban magától értetődő közéleti szerepvállalást jelent

Lange-Garritsen, 1972, in. Zrinszky, 1994

Tradicionális tanárszerepek III.

- Trencsényi (1988) a tanárszerep elemeinek értelmezésénél azt az igényt követi, hogy a közvetlen tanulási folyamat irányításában a hagyományos tanári szerep legjobb erőit megtartsa, azonban az iskolai élet teljességében újabb szerepek gyakorlására is módot adjon.
- Meghatározza a **vezető, informátor, szervező-irányító, közreműködő, tanácsadó, partner, segítő** szerepeket.

Szerepek az alternatív iskolák és reform pedagógiai irányzatok munkája és elvei alapján (Czike, 2006)

- **Nevelőszerep**
 - a beláttatást és a megbeszélés módszerét tekintik fontosnak, ami segíti a nonkonform hozzáállást és a kritikus szemléletet, valamint hatással van a gyermek öntudatára és kompetenciaérezésére
- **Partnerszerep**
 - tanár–diák viszony partneri alapokra helyezése, pedagógusok közötti szoros együttműködés, szülőkkel való partneri viszony megeremtése
- **Értékelőszerep**
 - az osztályozás helyett árnyaltabb szöveges értékelés
 - folyamatkövető és korrigáló szerep
 - lehetővé teszi a differenciált bánásmódot, és a partner szerepet is erősíti (együtt tervezik meg a további közös munkát a fejlődés érdekében)
- **Tanító-, oktatószerep**
 - új struktúrába helyezik az oktatást, olyan új módszerekkel, amelyek lényege, hogy a gyerekek a saját szintjükön önállóan vagy csoportosan tanulnak
 - fontos, hogy a tanulás alkotó és örömteli folyamat legyen

- ◉ a szerepek a **domináns tevékenységből** képződnek le
- ◉ a hagyományos szerepértelmezéseknél még egy olyan kép rajzolódik elénk, ahol a pedagógiai tevékenység a tanár **irányítása** alatt zajlik, a tanár a tudás birtoklója és ő határozza meg azt az utat is, ahogy a gyermek a felnőtt világba be fog kapcsolódni
- ◉ találkozhattunk differenciáltabb szerepleírással, ahol a **szereppartnerek** között már nem csupán a gyermek jelenik meg, hanem a szülő és az iskola környezete is

A pedagógusok szerepfelfogása

- ◉ **Szivák (2002)** a nevelés, a tanítás, a nevelhetőség, a fejleszthetőség értelmezését, a pedagógusok cél és tudásszemléletét, gyermekképet vizsgálta

- ◉ a pedagógusok vélekedéseiben az iskola hagyományos pedagógiai funkciói kapnak fontos szerepet, tehát **a tudás, az intellektuális képességek gazdagítása, a kultúra átadás, a társadalmi normák elsajátítása**
- ◉ sokan a nevelést az oktatással azonosítják

- ⊙ a tanításra vonatkozó válaszokban **a tananyag központúság** kapott meghatározó szerepet
- ⊙ **háttérbe szorult az oktatás személyiségfejlesztő jellege**
- ⊙ kevésbé jelent meg a tanuló, mint a pedagógiai folyamatnak, a saját szocializációjának aktív résztvevője
- ⊙ a tanulókhöz való alkalmazkodás a pedagógusok számára a **képességekhez illeszkedő oktatást** jelenti, de a képességeket döntően az iskolai teljesítmények alapján ítélik meg, így közvetve a tanulók teljesítménye adja a differenciálás alapját

Más kutatások és tanulmányok alapján:

- ⊙ A legtöbben azért választják a pedagóguspályát, mert **szeretik a szaktárgyukat**, és az adott tudományágban szerzett tudást szeretnék továbbítani a diákoknak (Hoffmann, 2002).
- ⊙ **...a pedagógus, tudást akar átadni, kevésbé nevelni, vagy bürokrata szerepet vállalni.**
- ⊙ A diákok és pedagógusok között a tananyagon és az iskola konkrét ügyein kívül problémákról alig esik szó. Az iskola nem befogadja az ifjúsági kultúrának, **az együttműködés, a partneri viszony kialakítása a diákokkal, diákszervezetekkel esetleges** (Trencsényi, 1988; Ligeti – Márton, 2003; Golnhofer, 2003).

- ⊙ A pedagógusok többsége számára **a változás pusztán új módszerek megtanulását és alkalmazását** jelenti. Azonban az új módszerekkel a paradigmaváltás még nem történik meg, ha a pedagógusnak más **alapelképzelései** vannak az eredményességről is és az eredményes pedagógiai tevékenységről is (Nahalka, 2009).
- ⊙ A pedagógusnak a szülőkkel való viszonya az irodalmakban konfliktusosnak van definiálva. A hazai viszonyok között **a kapcsolattartás általában a szülőértekezletekre korlátozódik**, ahová sokszor a „problémás gyerek” szülei nem mennek el. Ezt a tanárok érdektelenségnek élik meg, a szülők pedig saját tehetetlenségüket fejezik ki vele (Ligeti – Márton, 2003).

- ⊙ A „kollégaszerep” tekintetében biztató eredmények vannak: csökken a hagyományos, erősen hierarchizált iskolakép szerepe, és **egyre nagyobb hangsúly helyeződik az emberi tényezőkre, a jó iskolai klímára** (Golnhofer, 2003).
- ⊙ **Az értékelés ma megítélő, rangsoralkotó módszer, fegyelmező eszköz.** Az értékelés **valódi célját akkor éri el, ha fejlesztő értékeléssé válik**, a tanulást szolgálja és nem az egyoldalú pedagógus – diák viszony fenntartását (Nahalka, 2009).

- Czike Bernadett (2006): *A pedagógus szerep változása*. Eötvös József Kiadó, Budapest.
- Gergely Gyula (2002): *A pedagógiai tevékenységrendszer komponens rendszere*. Új Pedagógiai Szemle, 5. 3-13.
- Golnohofer Erzsébet (2003): *A tanuló*. In: Didaktika. (szerk.) Falus Iván, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Hoffmann Rózsa (2002): *A tanár – diák kapcsolat változásai*. Új Pedagógiai Szemle, 7-8. 18 – 27.
- Kozma Tamás (2001): *Bevezetés a nevelésszociológiába*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Ligeti György – Márton Izabella (2003): *A szülők és az iskola*. Új Pedagógiai Szemle, 4. 3-10.
- Nahalka István (2009): *A tanulás tudománya*. Pedagógusképzés, 2-3. 37-59.
- Somlai Péter (1997): *Szocializáció*. Corvina Kiadó, Budapest.
- Szivák Judit (2002): *A pedagógusok gondolkodásának kutatási módszerei*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest.
- Trencsényi László (1988): *Pedagógusszerepek az általános iskolában*. Akadémia Kiadó, Budapest.
- Zrinszky László (1994): *Pedagógus szerepek és változásai*. ELTE Bölcsészettudományi Kara Neveléstudományi Tanszék, Budapest.

Popper Péter figyelmeztet...

„Az ipusztuialis pedagógia futószalagként működik. A futószalagra hatéves korában, amikor szalagérett, ráállítják a gyereket, és minden tanórán rászzerelnek egy kis többlettudást irodalomból, fizikából, matematikából stb.

Tizennyolc év múlva, mint diplomás álértelmiségi, lelép a futószalagról.

Jogász, orvos, mérnök lett belőle.

Jó gyerek az, aki megadóan hagyja, hogy a tudáselemeket fokozatosan rászzereljék. Rossz, aki ágál, vagy számára túl lassú, vagy túl gyors a futószalag sebessége. Ezeket, mint lelki betegeket, pszichológushoz, pszichiáterhez, nevelési tanácsadóba kell küldeni.”

Sir Ken Robinson figyelmeztet...

Kezdődjék a tanulás forradalma! TED2010

- forradalomra van szükség az oktatásban
- új módon gondolkodni, új módon cselekedni
- gyors-éttermi modell, lineáris-, ipari-, egyen oktatás
- személyessé kell tenni az oktatást

Az iskola megöli a kreativitást TED2006

- a gyerekek még nem félnek a tévedéstől, de „ki-oktatjuk”
 - fejre fókuszálás
 - akadémiai infláció

Jó iskolát!

- ⊙ Dr. Csapó Benő
 - egyetemi tanár, a Szegedi Tudományegyetem Neveléstudományi Intézetének vezetője, az MTA doktora
 - számos nemzetközi kutatási programban, emellett folyóiratok, könyvsorozatok szerkesztésében vett részt
 - az interjúban rávilágított a jó iskola és tanár ismérveire, mesélt a konfliktuskezelésről, a tanári tekintélyről
- ⊙ Réti Mónika
 - 11 évig dolgozott biológia-kémia szakos tanárként
 - a Kutató Tanárok Országos Szövetségének titkára
 - az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet kutatója
 - beszámolt a jó pedagógus ismérveiről, milyen személyiséget kíván a tanári szakma, s hogy mit hiányol a magyar oktatási rendszerből

Változó értékek és elvárások

- ⊙ A demokratikus társadalmi működés révén azonban változékonyabbak és viszonylagosabb érvényűek lettek **az értékek**, a szabályozó normák és a magatartásokat értelmező kategóriák.
- ⊙ A korábban egységes és ezáltal könnyen átadható **társadalmi elvárás relativizálódásával** az iskola és a pedagógus szerepe újragondolást igényel.
- ⊙ Lehetőség nyílik a decentralizált gondolkodásra és az iskola és pedagógus számára **egy szakmai önreflexióra**, a pedagógus szerepe is újrafogalmazható.

Hogyan tanítsuk az új generációkat?

- ⊙ Az életünk egészét átszövő, állandóan jelen lévő **technológia** hatással van
 - a kommunikációs szokásainkra,
 - munkavégzésünkre,
 - társas kapcsolatainkra
 - az ismeretszerzési, tanulási folyamatainkra.
- ⊙ Megváltoztatta az emberek szokásait, tanulási jellemzőit, az információ létrehozásának módját, a munkavégzés formáját (Unesco, 2002).

- ⊙ a modern technológiai eszközök használata már nélkülözhetlenné vált az oktatásban is
- ⊙ a fiatal generáció tagjai a legfejlettebb technológiákat használják ↔ eszközök, amelyeket az iskolában, a formális oktatás keretei között használnak
- ⊙ már nem csak, az iskola tekinthető az ismeretszerzés egyetlen forrásának
- ⊙ a tudás egyre nagyobb része származik iskolán kívüli közegből

- „Megdöbbenőnek tartom, hogy az oktatás minőségének romlásával kapcsolatos sok hűhó, és vita közepette figyelmen kívül hagyjuk a legalapvetőbb okot. Tanulóink radikálisan megváltoztak. **A mai diákok már nem azok, akiknek a jelenlegi oktatási rendszert tervezték**” (Mark Prensky, in Bedő, 2012., 1.o.)

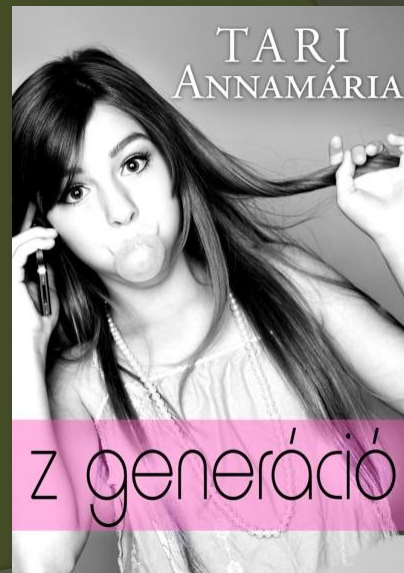
⇒

- a tanárok képesek kell legyenek a modern eszközöket, technológiákat alkalmazni, használni, az oktatásba aktívan bevonni
- rendelkezzenek médiaműveltséggel, audió-vizuális és digitális műveltséggel
- a tanár \neq a tudás forrása, hanem mentor, szakértő

A jövő oktatása

- kiemelkedően fontos az oktatási tér megfelelő kialakítása
- a térbeli kötetlenség
- az időbeli rugalmasság
- a tanuló-központúság
- az aktív tanulás hangsúlyosabbá tétele
- építkezés a tanulók már meglévő tudására
- a sokszínűség, az infokommunikációs technológiák adta lehetőségek beépítése az oktatásba
- kompetencia alapú oktatás a tartalom alapú oktatással szemben
- a tanár egyre inkább a mentor szerepét kell, hogy betöltse
- tanárok és diákok között partnerkapcsolat kell kialakuljon, aminek az alapja az egymás kölcsönös tisztelete és megbecsülése

- Tari, A. (2011): Z generáció. Tericum Kiadó Kft, Budapest
- Bedó, F. (2012): A digitális nemzedék és lehetséges hatása az oktatásra. Osztályfőnökök Országos Szakmai Egyesülete. 2012.január 10.

A tanári szakma választása az erdélyi diákok körében

Két nagy vizsgálat keretében

- ⊙ „Írásbeli kommunikációs készségek alakulása a romániai magyar iskolahálózatban” című kutatás
 - 2005/2006
 - 312 érettségi előtt álló diák
- ⊙ Olvasás és szövegértés kutatás a romániai magyar iskolahálózatban
 - 2009/2010
 - 743 XI. osztályba járó diák

Vizsgáltuk

- ⊙ a továbbtanulási szándékot, szak és képzésválasztást
- ⊙ a szakmákkal, karrierrel kapcsolatos elgondolásokat
- ⊙ az előzetes pályaelképzelés elemeit
- ⊙ azokat a szempontokat, amelyeket az erdélyi magyar diákok figyelembe vesznek a pályaválasztásban

Továbbtanulási szándék

Érettségi után	2006 (N=312)	2010 (N=743)
dolgozik	6%	9%
továbbtanul	75%	78%
dolgozik és továbbtanul	13%	4%
egyéb	3%	1%
nem válaszolt	3%	8%

Anticipált pályakép

N=312, XII. osztály, 2006

Érdekes	%	Választott	%	Elutasított	%
választott 66%		választott 74%		választott 82%	
63 foglalkozástípus		70 foglalkozástípus		35 foglalkozástípus	
idegenvezető	8%	fordító, tolmács	5,5%	tanár	24,5%
informatikus, programozó	4,5%	idegenvezető	5,5%	orvos	14,5%
pszichológus	4%	pszichológus	3,5%	munkás	5%
tanár	3,5%	tanár	4,5%	utcaseprő	4%
orvos	3,5%	orvos	4,5%		
fordító, tolmács	3,5%	informatikus, programozó	3,5%		

Anticipált pályakép

N=743, XI. osztály, 2010

Érdekes	%	Választott	%	Elutasított	%
választott 84%		választott 86%		választott 86%	
157 foglalkozástípus		158 foglalkozástípus		90 foglalkozástípus	
orvos	7%	<u>tanár</u>	7%	<u>tanár</u>	28%
idegenvezető	6%	orvos	6%	orvos	15%
<u>tanár</u>	3%	pszichológus	4%	munkás	5%
kutató	3%	idegenvezető	3%	irodai alkalmazott	3%
színész	2%	ügyvéd	3%	programozó, informatikus	3%
rendőr	2%	vállalkozó	3%	utcaseprő	2%

Indoklások (2006)

○ Választott foglalkozások • érzelmek • értékek • érdeklődés • tanulás, fejlődés • anyagiak	○ Elutasított foglalkozások • érzelmek • előítéletek • anyagiak • képességek • tevékenységtípus

A tanári szakmáról (2010)

○ Mellette • “szeretem” • emberekkel, gyerekekkel foglalkozni • tehetség, képességek • értékes a tudás átadása • kedvenc tantárgyat tanítani	○ Ellene • sok idegeskedés, stressz • túl sok türelmet igényel • „nem szeretem” • „nem tetszik” • „nem érdekel” • túl sok tanulást, készülést, munkát igényel • alacsony fizetés

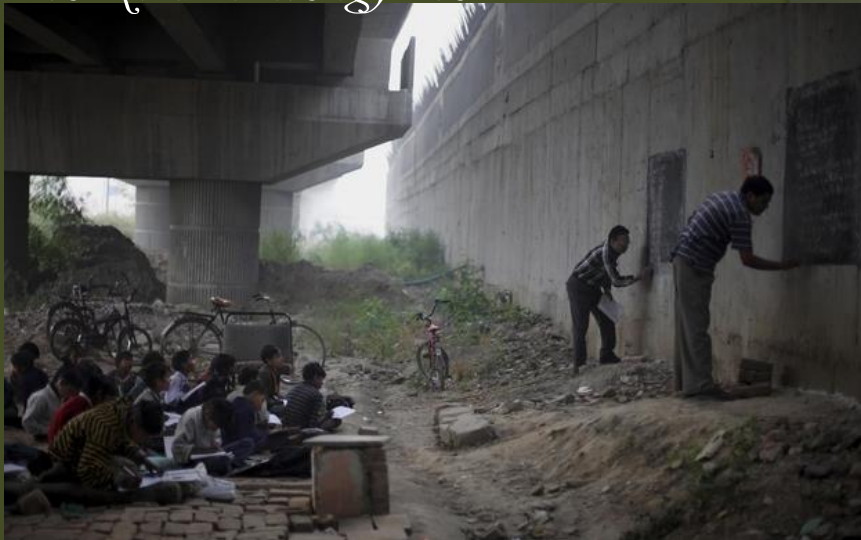
A témáról bővebben:

- Szentes Erzsébet (2014): A szak- és intézményválasztást befolyásoló tényezők vizsgálata, a felsőfokú képzés szerepe a szakmai szocializáció folyamatában. Anyanyelvoktatás - Irányok és törésvonalak. Szerk. Pletl Rita, Ábel Kiadó, Kolozsvár.
- Szentes Erzsébet (2013): Szakmai fejlődés és pályaválasztás vizsgálata erdélyi érettségi előtt álló fiatalok körében, in. Demény Piroska, Fóris-Ferenczi Rita (szerk.): Minőség és versenyképes tudás. Nemzetközi Neveléstudományi Konferencia, Kolozsvár. p.473-479
- Szentes Erzsébet (2012): Pályaválasztás és pályakép vizsgálata a XI. osztályosok körében. Anyanyelvoktatás - Nyelvi horizontok. Szerk. Pletl Rita, Scientia Kiadó, Kolozsvár.
- Szentes Erzsébet (2010): Életpálya-elképzelések és karrierhez rendelt értékek a 12. osztályosok esszéiben. Az anyanyelvoktatás mozaikjai. Szerk. Pletl Rita, Scientia Kiadó, Kolozsvár.
- Szentes Erzsébet (2008): Foglalkozásválasztás és továbbtanulási szándék vizsgálata XII. osztályosok körében. Az anyanyelvoktatás metamorfózisa. Szerk. Pletl Rita, Scientia Kiadó, Kolozsvár.

- ◉ „Az iskola világát személyes síkon a tanár jeleníti meg. Szépirodalmi művek, személyes emlékek sokasága bizonyítja, hogy **a jó tanárok emlékét az emberek egy életen át magukkal viszik.**”
- ◉ „A jó tanári tevékenység lényege bizonyos mértékben megfoghatatlan, formális leírása aligha lehetséges...
- ◉ ...a jó pedagógusok mindig egész személyiségükkel, nem pedig valamiféle magukra erőltetett szerep segítségével vesznek részt a helyzetek megoldásában.”

Vajda Zsuzsanna, 2005

Ők szeretnének egy iskolát...

“Tanár úr kérem, én készültem.”

Szentes Erzsébet
SAPIENTIA EMTE
2014